

DŽORDŽ ELIOT

PODIGNUTI VEO

—

BRAT DŽEJKOB

Prevela s engleskog
Ivana Kolundžija

ODYSSEUS

George Eliot
THE LIFTED VEIL, July 1859, *Blackwood's Magazine*,
United Kingdom
BROTHER JACOB, 1864, London, United Kingdom

Copyright © Odysseus, 2021.

Edicija: *Šapat šume*

Ova publikacija u celini ili u delovima ne sme se umnožavati, preštampavati niti prenositi u bilo kojoj formi ili bilo kojim sredstvom, bez dozvole izdavača.

Ilustracija na koricama: Antonio Koradini
(Corradini, 1668–1752),
Skromnost

PODIGNUTI VEO

Ne dajte mi druge svetlosti, o Nebesa,
do one što postaje
Snaga prijateljstva među ljudima;
Ni drugih moći do narastajućeg nasleđa
Što uceljuje čovečanstvo.

POGLAVLJE I

Moj konačni čas sve je bliži. U poslednje vreme imao sam napade angine pectoris; i u prirodnom sledu stvari, moj lekar mi kaže da se mogu nadati da će mi se život produžiti još koji mesec. Osim ako ipak nisam proklet izuzetnom fizičkom konstitucijom kao što sam proklet izuzetnom mentalnom sposobnošću, neću još dugo ječati pod iscrpljujućim bremenom ovozemaljskog postojanja. Bude li drugačije – budem li doživeo godine koje većina ljudi priželjkuje te čine sve da ih dostignu – jednom zasvagda ću saznati mogu li jadi obmanjujućih očekivanja nadvladati jade pravog ishoda. Jer, ja predviđam kada ću umreti, i sve što će se odigrati u mojim poslednjim trenucima.

Samo jedan mesec od ovog dana, 20. septembra 1850. godine, ja ću sedeti u ovoj stolici, u ovoj radnoj sobi, u deset sati u noć, želeći da umrem, umoran od neprestane pronicljivosti i predviđanja, bez

zabluda i bez nade. I baš dok budem promatrao jezičak plavog plamena kako se uzdiže u vatri, a svetiljka bude sve slabije gorela, počće užasno stezanje u mojim grudima. Imaću vremena tek toliko da posegnem za zvonom, i snažno ću ga povući pre nego me preplavi osećaj da se gušim. Niko neće odgovoriti na moje zvono. Znam zbog čega. Dvoje mojih slugu su ljubavnici, i biće u svađi. Moja kućepaziteljka će već dva sata pre toga istrčati iz kuće u besu, nadajući se da će Peri misliti da je otišla da se utopi. Peri je napokon uznemiren i otišao je za njom. Omalena kućna pomoćnica utonuće u san na klupi; ona se nika-da ne javi na zvono; ono je ne probudi. Osećaj gušenja raste; svetiljka mi dogoreva uz užasan miris; ja činim veliki napor i ponovo posegnem za zvonom. Borim se za život, a pomoći nema. Bio sam žedan nepoznatog: žeđ je nestala. O Gospo-de, pusti me da ostanem u poznatome i neka me ono iznuri: zadovoljan sam time. Agonija bola i gušenja – a sve to vreme zemlja, polja, šljunkovi-to dno potoka pod gnezdima vrana, sveži miris posle kiše, jutarnje svetlo kroz prozor moje sobe, toplina ognjišta nakon hladnog vazduha – zar će se tama zanevek nadвити nad njima?

Tama – tama – nema bola – ništa osim tame; ali ja odmičem sve dalje i dalje kroz tamu; moja misao ostaje u tami, ali kretanje ne prestaje...

Pre nego to vreme dođe, želim da svoje posled-nje sate olakšanja i snage iskoristim da ispričam

PODIGNUTI VEO

čudnovatu priču o onome što sam iskusio. Nikada se nisam u potpunosti otvorio ni prema jednom ljudskom biću; nikada se nisam ohrabrio da čvrsto poverujem u saosećajnost drugih ljudi. Ali svima nam se pruži prilika da se suočimo sa malo sažaljenja, malo nežnosti, malo milosrđa, kada umremo; samo se živima ne može oprostiti – samo živima od kojih se oprost i naklonost drže podalje, kao kiša od jakog istočnog vetra. Dok srce udara, rani ga – to je jedina prilika koju ćeš imati; dok oko još može da se okrene ka tebi, sa vlažnom i plahom molbom, zamrzni ga ledenim zurenjem bez odgovora; sve dok uho, taj nežni glasnik ka najdubljem svetilištu duše, može još primati tonove ljubaznosti, zavaraj ga nepokolebljivom učtivošću, ili podrugljivim komplimentom, ili zavidljivom izveštačenošću ravnodušnosti; dok stvaralac mozak još uvek može da damara od osećaja nepravde, sa žudnjom za bratskim prihvatanjem – požuri – učutkaj ga svojim nepromišljenim osudama, svojim trivijalnim poređenjima, svojim nehajnim lažnim predstavljanjem. Srce će se malo-pomalo umiriti – *ubi saeva indignatio ulterius cor lacerare nequit*; oko će prestati da preklinje, uho će postati gluvo, u mozgu će zgasnuti svaka želja i svaki damar. Tada će tvoji milosrdni govori možda naći oduška; tada ćeš se možda setiti i žaliti muku i borbu i neuspeh; tada ćeš možda zaista odati poštovanje onome što si postigao; tada ćeš možda pronaći

olakšavajuće okolnosti za greške, i možda ćeš pristati da ih pokopaš.

To je jednostavan tekst školarca, zbog čega toliko razbijam glavu nad njim? Na mene se skoro i ne odnosi, jer iza mene neće ostati ništa što bi ljudi mogli da poštuju. Nemam bližih rođaka koji će se, ridajući nad mojim grobom, iskupiti za sve rane koje su mi naneli dok sam bio među njima. Moja životna priča će pobrati malo više sažaljenja od potpunih stranaca kad budem umro, nego što sam ikada mislio da bi mogla pobrati od mojih prijatelja dok sam bio živ.

Moje detinjstvo mi možda izgleda srećnije nego što je zaista bilo, nasuprot svim potonjim godinama. Jer, tada je za mene zavesa budućnosti bila neprobojna isto kao i drugoj deci: isto sam kao i oni uživao u sadašnjosti, imao sam njihove slatke, bezgranične nade u sutrašnjicu; i imao sam nežnu majku; čak i sada, nakon tolikih sumornih godina, okrzne me dašak miline kad se setim kako me je mazila dok me je držala na krilu – njene ruke oko mog malenog tela, njen obraz priljubljen uz moj. Imao sam problem sa očima, zbog čega sam nakratko bio oslepeo, a ona me je držala na svom krilu od jutra do večeri. Ta neuporediva ljubav vrlo brzo je nestala iz mog života, a čak i mojoj dečjoj svesti činilo se da je život postao hladniji; kao i pre, jahao sam svog malog belog ponija uz konjušara koji je bio pored mene, ali nije bilo očiju punih ljubavi da me gledaju dok uzjahujem, niti

PODIGNUTI VEO

radosnih ruku da me dočekaju kad sjašem. Možda je meni majčina ljubav nedostajala više nego što bi drugoj deci od sedam ili osam godina, kojima su druge radosti života ostale iste kao pre; jer ja sam zaista bio veoma osetljivo dete. Još uvek se sećam pomešanih osećaja strepnje i predivnog uzbuđenja koji bi me preplavili kada bih čuo topot konja na kolskom prilazu, prodorne glasove konjušara u konjušnicama što su odjekivale, bučan lavež pasa dok bi kočija mog oca munjevito prolazila ispod lučne kapije u dvorištu, zvuk gonga koji označava vreme ručka ili večere. Ujednačen štopot koraka vojnika, koji bih katkad čuo – jer je kuća moga oca bila blizu glavnog grada okruga, gde su bile podignute velike kasarne – nagonio me je da jecam i drhtim; a opet, kad bi nestali, čeznuo sam da se ponovo vrate.

Mislim da me je otac smatrao čudnim detetom i da me nije baš mnogo voleo, premda je veoma savesno ispunjavao ono što se smatra roditeljskim dužnostima. Ali, već je prošao pola života, a i ja nisam bio njegov jedini sin. Moja majka bila mu je druga žena, i imao je četrdeset i pet godina kada se njome oženio. Bio je strog, krut čovek, izuzetno sklon redu, bankar u korenu i stablu, ali sa procvetalim kalemom delatnog zemljoposjednika koji teži sticanju uticaja u okrugu; jedan od onih ljudi koji su uvek isti iz dana u dan, na koje ne utiču vremenske prilike, i koji ne znaju niti za setu niti za veselost. Ja sam imao veliko

strahopoštovanje prema njemu, i činio sam se plašljivijim i osetljivijim u njegovom prisustvu nego inače; što je možda okolnost koja ga je učvrstila u nameri da me obrazuje drugačije nego što se podrazumevalo i što se odvijalo u slučaju mog starijeg brata, koji je već bio student Itona. Moj brat je trebalo da bude njegov predstavnik i naslednik; mora da pohada Iton i Oksford kako bi stvorio veze, naravno; moj otac nije bio čovek koji bi potcenio važnost latinskih satiričara i grčkih dramatičara za dostizanje aristokratske pozicije. Ali, suštinski, imao je veoma malo poštovanja za „te mrtve ali suverene duhove“, budući da se kvalifikovao za formiranje nezavisnog mišljenja čitajući Poterovog *Eshila* i prelistavajući Frensisovog *Horacija*. Ovom negativnom pogledu dodao je i pozitivan, nastao iz skorijih veza sa špekulacijama u poslovima vezanim za rudarstvo: da je obrazovanje u domenu nauke veoma korisno za mlađeg sina. Štaviše, bilo je jasno da sramežljiv, osetljiv dečak kao ja nije sposoban da se suoči sa teškim iskustvom državne škole. Gospodin Lederal je to rekao vrlo jasno. Gospodin Lederal je bio krupan čovek sa naočarima, koji je jednog dana uzeo moju malu glavu u svoje ruke pa je pritiskao ovde i onde na ispitivački, obećavajući način – a onda je stavio svoje velike palčeve na moje slepoočnice, blago me odgurnuo od sebe, i piljio u mene kroz sjajne naočari. Činilo se da nije bio zadovoljan onim što vidi, jer se ljutito mrštio

PODIGNUTI VEO

i rekao mom ocu, prevlačeći palčevima preko svojih obrva:

„Nedostatak je ovde, gospodine – tu; i tu“, dodao je, dodirujući mi teme glave, „ovde je višak. To se mora izvaditi, gospodine, a ovo se mora umrtviti.“

Ja sam drhtao, delom zbog nepojamne ideje da sam predmet neodobravanja, delom uznemiren jer sam prvi put osetio mržnju – mržnju prema ovom velikom čoveku sa naočarima, koji je moju glavu cimao tamo-amo kao da hoće da je kupi i obori joj cenu.

Ne znam koliko je gospodin Lederal imao veze sa sistemom koji je kasnije prihvaćen za mene, ali bilo je sasvim jasno da su privatni nastavnici, biologija, fizika i hemija, i moderni jezici, bili sredstva kojima je trebalo izlečiti nedostatke mog oblikovanja. Bio sam izrazito glup za mašine i zato je trebalo da se njima bavim prilično; nisam mogao da pamtim klasifikacije pa je bilo naročito neophodno da proučavam zoološku i botaničku sistematiku; ludeo sam za delima i postupcima ljudi pa su me zato svojski kljukali mehaničkom snagom, elementarnim česticama i fenomenima elektriciteta i magnetizma. Dečak bolje konstitucije bi sasvim sigurno profitirao sa mojim inteligentnim tutorima, sa njihovom naučnom aparaturom; i bez sumnje bi nalazio da su fenomeni elektriciteta i magnetizma fascinantni, kako su mene svakog četvrtka ubeđivali da jesu. Budući da su

stvari stajale tako, a ja pak nisam usvojio ništa od onoga što su me učili, mogao sam se uporediti sa najgorim latinskim đakom koji je ikada izašao sa klasične akademije. Čitao sam u tajnosti Plutarha, i Šekspira, i Don Kihota, i tako sebe hranio vrludajućim mislima, dok su me moji tutori ubeđivali da je „izgrađen čovek, nasuprot nezalici, čovek koji zna razlog zašto voda teče nizbrdo“. Ja nisam imao želju da budem taj napredni čovek; bio sam zadovoljan samo tekućom vodom; mogao sam da gledam i slušam kako žubori među kamenčićima, i kupa blistave, zelene vodene biljke, satima i satima. Nisam želeo da znam zašto teče; bio sam sasvim siguran da postoje dobri razlozi za nešto toliko lepo.

Nema potrebe da se zadržavamo na ovom delu mog života. Rekao sam dovoljno da nagovestim svoju osetljivu i nepraktičnu prirodu, koja je rasla u krutom okruženju, što nikada ne bi moglo rezultirati srećnim i zdravim razvojem. Kada mi je bilo šesnaest godina, poslali su me u Ženevu da završim svoje obrazovanje; i ta promena je za mene bila veoma srećna okolnost, jer se prvi pogled na Alpe, sa suncem koje je nad njima zalazilo dok smo se spuštali niz Juru, činio kao ulaz u raj; i tri godine mog života koje sam tamo proveo protekle su u neprekidnom osećaju ushićenosti, kao od gutljaja dobrog vina, u prisustvu Prirode u svoj njenoj zastrašujućoj ljupkosti. Možda ćete pomisliti da sam bio pesnik, zbog ove rane osećajnosti prema

PODIGNUTI VEO

Prirodi. Ali moja sudbina nije bila te sreće. Pesnik prosipa svoju pesmu i *veruje* u uvo koje sluša i dušu koja odgovara a kojima će njegova pesma pre ili kasnije doploviti. Ali pesnikov senzibilitet bez njegovog glasa – pesnikova senzibilnost koja ne nalazi drugog oduška do u nečujnim suzama na sunčanoj obali, kada se podnevno sunce presijava na površini vode, ili u unutrašnjem drhtaju pred zvukom grubih ljudskih tonova, pogledom hladnog ljudskog oka – ova nema strast sa sobom donosi fatalnu usamljenost duše u društvu drugih ljudi. Moji najmanje usamljeni trenuci bili su oni u kojima bih se otisnuo u svom čamcu, predveče, ka središtu jezera; činilo bi mi se da me nebo, i sjajni planinski vrhovi, i prostranstvo plave vode, okružuju milujućom ljubavlju kakvom me ljudsko lice nikada nije pogledalo otkad je ljubav moje majke nestala iz mog života. Činio sam kako je i Žan Žak činio – legao bih u svoj čamac i pustio da klizi kudgod, dok bih gledao odlazeći sjaj koji se odvaja od vrhova planina, jednog za drugim, kao da kočije proroka prelaze preko njih na svom putu ka domu svetlosti. Potom, kad bi beli vrhovi bili tužni i izgledali nalik mrtvim telima, morao bih da se otisnem kući, jer sam bio pod pažljivim nadzorom i kasna lutanja mi nisu bila dopuštena. Ovakva moja priroda nije bila naklonjena stvaranju intimnih prijateljstava sa nekim od brojnih mladih ljudi mojih godina kojih je uvek bilo na studijama u Ženevi. Ipak, sklopio sam *jedno*

takvo prijateljstvo; i, sasvim neobično, to je bilo sa mladom osobom intelektualnih težnji sasvim suprotnih od mojih. Zvaću ga Šarl Munije; njegovo pravo prezime – englesko, jer je bio engleskog porekla – od tada je postalo poznato. Bio je siročić koji je živelo od jadne milostinje dok je bio na studijama medicine na kojima je bio izuzetno uspešan. Čudno je bilo da mene, sa mojim rasplinutim umom, osetljivim i nepažljivim, koji je mrzeo istraživanja i bio potpuno obuzet razmišljanjima, privuče mladić čija je najveća strast nauka. Ali ta povezanost nije bila intelektualna; dolazila je iz izvora koji sasvim dobro može da spoji glupo sa genijalnim, sanjalačko sa praktičnim: dolazila je iz zajedništva osećanja. Šarl je bio siromašan i ružan, predmet poruge ženevske manguparije i nije bio prihvatljiv u salonima. Video sam da je bio izopšten kao i ja, mada iz drugačijeg razloga, i, podstaknut saosećajnom ogorčenošću, bojažljivo sam mu se približavao. Dovoljno je reći da je među nama nastalo onoliko drugarstva koliko su naše različite navike dozvolile; i u Šarlovim retkim danima odmora penjali smo se na Salev ili čamcem odlazili do Vevea, dok sam sanjivo slušao monologe u kojima bi razotkrio svoje odvažne zamisli budućih eksperimenata i otkrića. Ja sam ih zbunjeno mešao u svojim mislima sa odsjajima plave vode i nežnog plutajućeg oblaka, sa notama ptica i dalekim sjajem glečera. Znao je vrlo dobro da je moj um napola odsutan, a ipak je voleo da

PODIGNUTI VEO

sa mnom razgovara na ovaj način; jer, zar ne razgovaramo o svojim nadama i planovima čak i sa psima i pticama, kada nas vole? Pomenuo sam ovo prijateljstvo jer je bilo povezano sa čudnom i strašnom scenom o kojoj ću morati da govorim u opisu mog kasnijeg života.

Na ovaj srećniji život u Ženevi stavljena je tačka zbog teške bolesti, koja meni delimično predstavlja prazninu u umu a delimično vreme patnje, a koje se sećam kao kroz maglu, sa povremenim očevim prisustvom pokraj moga kreveta. Onda je došla dosadna jednoličnost oporavka, a dani su postepeno prerastali u raznovrsnost i raznolikost kako je moja snaga omogućavala da se sve duže i duže krećem. Jednog od tih dana kojih se življe sećam moj otac mi je rekao, sedeći pored mog kreveta:

„Kada ti bude dovoljno dobro da možeš da putuješ, Latimere, odvešću te kući. Putovanje će te zabaviti i biće dobro za tebe, jer ću te voditi kroz Tirol i Austriju i videćeš mnoga nova mesta. I naši susedi Filmorovi su došli; Alfred će nam se pridružiti u Bazelu i svi ćemo zajedno do Beča, a u povratku kroz Prag...”

Oca su pozvali pre nego što je završio rečenicu, a moj um je ostao da stoji na reči *Prag*, sa čudnim osećajem da se nova i čudesna scena prolama nada mnom: grad pod obujmljujućim suncem, koje mi je izgledalo kao letnje sunce davno proteklog veka zarobljenog u svom toku – godinama

neosveženog noćnom rosom ili naletom kišnog oblaka; ono prlji prašnjavu, umornu, zubom vremena načetu veličinu ljudi osuđenih da žive u ustajalom sledu uspomena, poput svrgnutih i prestarelih vladara u svojim kraljevskim, zlatom protkanim dronjcima. Grad je izgledao toliko žedan da mi se velika reka činila tablom lima; a pocrnele statue, dok sam prolazio duž beskonačnog mosta pod njihovim praznim pogledom, sa svojom drevnom odeždom i svetim krunama činile su mi se stvarnim stanovnicima i vlasnicima ovog mesta, dok su užurbani, obični muškarci i žene, žureći tamo-amo, bili tek roj prolaznih posetilaca koji su ga uznemiravali na jedan dan. Baš su takva mračna, kamena bića poput ovih, pomislih, očevi drevne izbledele dece u tim potammelim domovima na kojima je vreme iscrtalo ornamente, koji su se sabili u ponor preda mnom; koji se udvaraju u otrcanoj i trošnoj raskoši palate što se svojom monotonom dužinom prostire na uzvišenju; koji se umorno klanjaju u zagušljivom vazduhu crkava, podstaknuti ne strahom i nadom, već primorani svojim prokletstvom da ostanu stari i besmrtni, da nastave da žive u krutoj navici, jer žive u neprestanom podnevu, bez noćnog sna ili novog jutra.

Iznenadni zveket metala odjednom me prođe kao jeza i ponovo sam postao svestan predmeta u svojoj sobi: jedan žarač je pao kad je Pjer otvorio vrata da mi donese moj lek. Srce mi je jako lupalo

PODIGNUTI VEO

i zamolio sam Pjera da ostavi lek tu pored mene; popiću ga za minut.

Čim sam ponovo bio sâm, zapitao sam se jesam li spavao. Da li je ovo bio san – ova čudesno jasna vizija – minut u njenoj jasnoći sve do mrlje dugine svetlosti na pločniku, propuštene kroz obojenu lampu u obliku zvezde – čudnog grada, posve nepoznatog mojoj mašti? Nisam video nijednu sliku Praga: u mojim mislima je postojao samo kao ime, sa nejasno zapamćenim istorijskim asocijacijama – neodređenim sećanjima na carsku veličinu i verske ratove.

Nikada se ništa ovakvo nije desilo u mom sanjarskom iskustvu, jer sam neretko bio ponižavan zbog toga što su moji snovi pošteđeni potpune nepovezanosti i običnosti čestom zastrašenošću izazvanom noćnim morama. Ali nisam mogao poverovati da sam spavao, jer sam se jasno sećao postepenog pomaljanja vizije preda mnom, poput novih slika koje posmatraš u sledu, ili sve veće raznolikosti pejzaža dok sunce podiže veo jutarnje magle. I dok sam bio svestan ove prvobitne vizije, bio sam svestan i da je Pjer došao da kaže mom ocu da ga gospodin Filmor čeka i da je moj otac žurno izašao iz sobe. Ne, to nije bio san; da li je bio – misao je bila puna drhtavog ushićenja – da li je to bila pesnička priroda u meni, do tada samo uznemireni čežnjivi senzibilitet, koji se sada odjednom ispoljio kao spontano stvaranje? Sigurno je tako Homer video ravnicu